

5/2024
Satakunnan
ammattikorkeakoulu

OPAS

Autismikirjon lasten kuvallisen
työskentelyn tukemiseen

Meri-Tuulia
Poskiparta

SISÄLLYS

- 1 Alkusanat s. 3
- 2 Aistitiedon säätelyn vaikeudet s. 4
- 3 Tukemisen osa-alueet s. 5
- 4 Vireystilan säätely s. 6
- 5 Näköaisti s.13
- 6 Kuuloaisti s.18
- 7 Tuntoaisti s. 23
- 8 Tasapainoaisti sekä asento- ja liikeaisti s. 30
- 9 Haju- ja makuaisti s. 35
- 10 Kehoaisti s. 40
- 11 Erityisen haastavia tilanteita s. 45
- 12 Esitietolomake s. 50

Lähteet

1 ALKUSANAT

Opas on suunnattu autismikirjon lasten kuvallista työskentelyä ohjaaville, opettaville tai alaa opiskeleville.

Oppaassa esitellään **kuvitteellisten esimerkkien** avulla autismikirjon lasten kuvallisen työskentelyn haasteita aistitiedon säätelyn vaikeuksien näkökulmasta.

Oppaan lasten ikähaarukka on 5–10 vuotta. Oppaasta voi kuitenkin olla hyötyä myös nuorempien tai vanhempien lasten kuvallisessa työskentelyssä.

Opas on kirjoitettu osana Satakunnan ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä. Sen lähteinä on käytetty muun muassa toimintaterapian, kuvataideterapian ja erityisopetuksen kirjallisuutta.

Kuvituskuvat ovat Freep!k-kuvapankista. **Kuvien lapset eivät liity tarinoihin.**

2 AISTITIEDON SÄÄTELYN VAIKEUDET

Lievät aistipulmat ovat lapsilla hyvin yleisiä, mutta ne yleensä helpottavat kasvun ja kehityksen myötä.

Suurella osalla autismikirjon lapsista esiintyy yhden tai useamman aistin alueella pysyviä aistitiedon säätelyn vaikeuksia. Uudessa ICD-11-tautiluokituksessa nämä nostetaan autismikirjon ydinpiirteisiin.

Lapsella voi olla yliherkkää reagointia aistimuksiin, jolloin hän saa hermostolleen liikaa ärsykejä tai lapsen hermosto ei totu ärsykkeeseen. Vireystaso voi tällöin nousta liian korkealle.

Heikko reagointi aistimuksiin tarkoittaa sitä, että lapsi saa liian vähän aistimuksia. Tällöin lapsella voi olla haasteita säilyttää riittävä vireystaso.

Osalla lapsista heikko reagointi aistimuksiin voi johtaa aistimushakuisen toimintaan. Aistimushakuisuuden taustalla voi olla myös impulssikontrollin haasteita tai halua kokea jännittäviä aistimuksia.

3 TUKEMISEN OSA-ALUEET

1 KARTOITA

- Kartoita lapsen aistitiedon säätelyn vaikeudet.
- Ota selvää lapsen vahvuuksista, mielenkiinnon kohteista, mieluisimmista taidemateriaaleista ja työskentelyasunnoista.
- Voit käyttää apuna tämän oppaan lopussa olevaa esitietolomaketta.

2 SUUNNITTELE

- Valitse lapsen aistiprofiiliin sopivat taidemateriaalit.
- Pohdi lapsen liikkeen tarvetta taidemateriaaleja valitessa.
- Valitse muut työskentelyä tukevat menetelmät: struktuurit, kommunikaatiota tukevat menetelmät, rentoutuminen, liike, musiikki ja apuvälineet keskittymisen tueksi.

3 HAVAINNOI

- Mikä on lapsen vireystila kuvallisen työskentelyn aikana? Tue lasta vireystilan säätelyssä.
- Onko oma vuorovaikutus lapsen vireystilaan ja tunnetilaan sopiva?

4 VIREYSTILAN SÄÄTELY

SOPIVA VIREYSTILA

KORKEA VIREYSTILA

MATALA VIREYSTILA

SOPIVA VIREYSTILA

Kuvallisessa työskentelyssä ohjaajan on tärkeää tarkkailla aistipulmaisen lapsen vireystilaa ja tukea lasta vireystilan säätelyssä.

Sopiva vireystaso riippuu siitä, miten lapsen odotetaan tilanteessa toimivan. Aktiivinen tekeminen edellyttää korkeampaa vireystilaa.

Toisaalta liian korkea vireystila voi estää lasta toimimasta tilanteen edellyttämällä tavalla.

Iltaa kohden mennessä vireystilan lasku mahdollistaa nukahtamisen.

Lapsen vireystilaan yleisesti vaikuttavia asioita:

- uni
- vuorokausirytm
- ateriarytm
- liikunta
- sairaudet
- aistitiedon säätelyn vaikeuksien aiheuttama kuormitus
- muu kuormitus

SOPIVASTA VIREYSTILASTA VIESTIVIÄ PIIRTEITÄ KUVALLISESSA TYÖSKENTELYSSÄ

Lapsi

- tulee tilanteeseen kohtuullisen mielellään
- ei pakene tilanteesta
- antaa ohjaajan lähestyä
- ottaa itse tilanteessa kontaktia
- ottaa hieman katsekontaktia
- pystyy vastaanottamaan tai antamaan taidetarvikkeita
- pystyy ottamaan ohjeita vastaan

KORKEA VIREYSTILA

Korkean vireystilan piirteitä voivat olla

- levottomuus
- riehakkuus
- tarkkaavuuden herpaantuminen
- aistimushakuisuuden lisääntyminen
- stimmaaminen, esimerkiksi käsien tai sormien heiluttelu
- työskentelystä kieltäytyminen
- paikalta pakeneminen
- ärtymys

TUKITOIMIA KORKEAN VIREYSTILAN LASKEMISEKSI JA KESKITTÄMISEN TUEKSI

- Selvitä etukäteen lapsen mielenkiinnon kohteet, aisteja kuormittavat tilanteet ja materiaalit sekä lapselle mieluisat aistikokemukset. Voit käyttää apuna tämän oppaan lopussa olevaa esitietolomaketta.
- Hyödynnä tarvittaessa toimintaterapeutin tai sensorisen integraation terapeutin arvio.
- Huolehdi struktuureista ja rutiineista. Nämä useimmiten lisäävät lapsen turvallisuuden tunnetta. Kerro etukäteen, kun työskentelyaika lähenee loppua.
- Ylivireällä lapsella voi olla vaikeuksia kuunnella suullista ohjetta. Käytä tarvittaessa näönvaraisia ja ikätasoisia kommunikaatiokeinoja: kuvakortit, tukiviittomat tai lyhyet kirjalliset ohjeet.
- Vähennä aistikuormitusta.
- Lisää miellyttäväksi koettuja aistikokemuksia.
- Anna lapselle käyttöön apuvälineitä, esimerkiksi kuulosuojaimet.
- Aloita taidetuokio rentouttavalla tunto- ja kehoaistimuksia tarjoavalla harjoitteella: käytä painopeittoa, tyynyjä tai painoeläintä tuomaan miellyttävää painetuntoaistimusta.
- Vältä lapsen suoraa koskettamista tai liian lähelle menemistä.
- Anna lapselle aikaa tulla tilaan ja asettua työskentelyyn.

MATALAN VIREYSTILAN PIIRTEITÄ

- väsymys
- omissa ajatuksissa oleminen
- vaikeus aloittaa toimintaa
- vaikeus jatkaa toimintaa
- vaikeus saattaa toiminta loppuun

TUKITOIMIA MATALAN VIREYSTILAN NOSTAMISEKSI

Liian korkea vireystila on autismikirjon lapsilla yleisempää kuin matala vireystila. Tähän vaikuttaa osaltaan autismikirjon lasten aistitiedon säätelyn vaikeuksista johtuva autonomisen hermoston jatkuva kuormitustila.

On kuitenkin mahdollista, että autismikirjon lapsella esiintyy myös matalaa vireystilaa.

Vireystilaa voi nostaa seuraavilla keinoilla:

- laululeikit
- nopean musiikin kuuntelu
- tilan tuulettaminen, ulkoilu
- liikunta
- valaistuksen lisääminen

5 NÄKÖAISTI

YLIHERKKÄ
REAGOINTI
AISTIMUKSIIN

AISTIMUSHAKUISUUS

8-VUOTIAS NOORA RAKASTAA HUPPAREITA

Noora astuu huppuun piiloutuneena kirkkaasti valaistuun huoneeseen. Hän vilkaisee silmäkulmastaan ohjaajan suuntaan.

Kuvallisen työskentelyn alkaessa Noora ei innostu pöydällä olevista valkoisista piirustuspapereista eikä kirkkaanvärisistä tusseista tai öljypastelleista.

Nooran huomio siirtyy toistuvasti ikkunasta näkyvään liikenteeseen.

TUKITOIMIA YLIHERKKÄÄN REAGOINTIIN NÄKÖAISTIMUKSIIN

- Anna lapsen pitää aurinkolaseja, lippalakkia tai huppua päässään sisällä. Tämä vähentää kirkkaan valaistuksen aiheuttamaa häiriötä.
- Kirkas paperi heijastaa tehokkaasti valoa. Laita tarjolle myös sävytettyjä paperiarkkeja.
- Laita tarjolle lyijykyniä ja muita neutraalinvärisiä taidetarvikkeita.
- Karsi ylimääräiset taidetyöt ja kuvat seiniltä. Laita seinille harkiten kuvia.
- Käytä tarvittaessa sermiä rajaamaan näköhavaintoja.
- Estä ulkoa tuleva kirkas auringonpaiste tai ikkunasta näkyvä liike sulkemalla verhot tai kaihtimet.
- Sisusta huone neutraaleilla sävyillä.
- Luontoaiheisilla kuvilla ja virekasveilla on rauhoittava vaikutus.
- Vältä loisteputkivalaisimien käyttöä, sillä ne voivat aiheuttaa herkille henkilöille päänsärkyä. Korvaa kirkkaat valonlähteet esimerkiksi LED-valoilla. Tarvittaessa tilaan on hyvä asentaa valokytkin, jolla voi portaittain säätää valaistusta.
- Osalla autismikirjon lapsilla esiintyy synestesiaa, mikä tarkoittaa sitä, että yksi aistimus voi aiheuttaa samanaikaisen aistikokemuksen toisen aistin alueella. Esimerkiksi tietty äänenkorkeus voi näkyä tiettyinä värinä. On siis mahdollista, että jokin tietyt värit tai materiaalit koetaan miellyttävinä tai epämiellyttävinä sen mukaan, miten se aistitaan toisen aistin alueella. Synestesiassa ei kuitenkaan ole kyse aistitiedon säätelyn vaikeudesta.

6-VUOTIAAN NINAN LEMPILELU ON VÄRIKÄS HYRRÄ

Nina pitää voimakkaista väreistä ja kontrasteista. Hän katselee mielellään kuvia, joissa on paljon värikkäitä yksityiskohtia.

Nina haluaisi värittää pelkästään barbababoja esittäviä värityskuvia. Kotona Ninan suosikkileluja ovat värikäs hyrrä ja vihreää nestettä sisältävä tiimalasi. Hän pitää myös virtaavan veden katselusta.

Toisinaan Nina innostuu niin paljon käsillä olevasta tehtävästä, että hänen on vaikea siirtyä seuraavaan tehtävään. Joskus Nina ryntäilee sinne tänne innoissaan tutkiessaan ympäristön kiinnostavia yksityiskohtia.

TUKITOIMIA NÄKÖAISTIMUSTEN AISTIMUSHAKUISUUTEN

- Tarjoa materiaaleja, joissa on vahvoja värejä ja voimakkaita kontrasteja.
- Tutkikaa yhdessä kuvia, joissa on paljon yksityiskohtia.
- Jos lapsen on vaikea keskittyä tekemiseen, aloita työskentely lapsen suosikkihahmoilla.
- Askartele lapsen kanssa hyrriä eri väreissä.
- Käytä työskentelyssä valuvia materiaaleja.
- Tutkikaa, miten vesiväri tai guassiväri leviää läpinäkyvässä purkissa veden joukkoon.
- Jos aistimushakuisen lapsen toiminta muuttuu ylivireäksi, kokeile jotakin rentoutusmenetelmää. Painopeitto tai painoeläin tuovat keholle miellyttävää painetuntoaistimusta.

6 KUULOAIISTI

YLIHERKKÄ
REAGOINTI
AISTIMUKSIIN

AISTIMUSHAKUISUUS

9-VUOTIAS ARMI KUULEE KAIKEN

Armin työskentely keskeytyy pienestäkin äänestä: tuolin siirtäminen, kellon tikitys, ulkoa kuuluva liikenteen ääni tai ilmastoinnin hurina saavat huomion siirtymään pois kuvallisesta työskentelystä.

Päiväkoti-ikäisenä Armi pelkäsi tehosekoitinta ja imuria.

Nykyään kovat ja yllättävät äänet saavat Armin peittämään korvansa. Joskus Armi huutaa itsekin, kun hän kuulee kovia ääniä. Tämä auttaa peittämään ympäristöstä tulevia ääniä.

TUKITOIMIA YLIHERKKÄÄN REAGOINTIIN KUULOAIKSTIMUKSIIN

- Anna kuulosuojaimet tai vastamelukuulokkeet käyttöön työskentelyn ajaksi.
- Vähennä huoneen kaikuja akustoimalla tilan seinät ja katto.
- Laita huonekalujen pohjiin huopatassuja.
- Sisusta tilaa verhoilla ja matoilla.
- Jos työskentely tapahtuu ryhmässä, harjoittele ryhmän lasten kanssa hiljaista äänenkäyttöä.
- Anna lapselle huoneen hiljaisin kohta työskentelyä varten.

7-VUOTIAS HUGO RAKASTAA ÄÄNIÄ JA SANOJA

Hugo nauttii äänten tuottamisesta. Hän hyräilee ja rummuttelee pintoja ja lattiaa.

Hugo myös toistelee sanoja, joiden äänneistä hän pitää. Hän saattaa toistella myös muiden sanoja tai lauseita.

Hugo pitää erityisen paljon Muumien tunnusmusiikista. Hän voisi kuunnella sitä koko päivän.

TUKITOIMIA KUULOAIKIMUSTEN AIKIMUSHAKUISUUTEEN

- Tuo kuvalliseen työskentelyyn mukaan elementtejä erilaisista äänimaailmoista:
 - soittimia
 - laulua
 - kehomusiikkia (oman kehon taputtelua ja lattian polkemista)
 - tallennettua musiikkia.
- Tarkkaile lapsen vireystilaa. Kokeile, mitkä äänet tai musiikki nostavat vireystilaa tai vastaavasti laskevat vireystilaa.
- Jos työskentely tapahtuu ryhmässä ja lapsen äänien tuottaminen häiritsee muuta ryhmää, lapsi voi harkinnan mukaan kuunnella musiikkia omilla kuulokkeillaan.

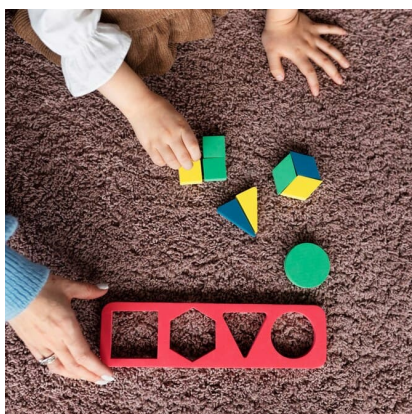
7 TUNTOAISTI

YLIHERKKÄ
REAGOINTI
AISTIMUKSIIN

HEIKKO REAGOINTI
AISTIMUKSIIN

AISTIMUSHAKUISUUS

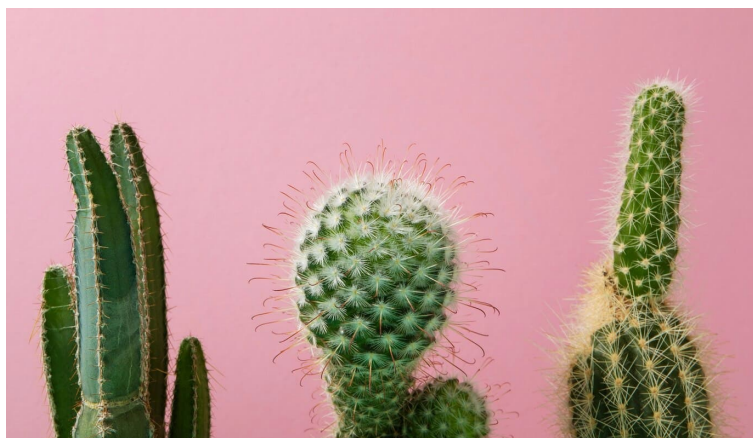

10-VUOTIAS ELLI PELKÄÄ YLLÄTTÄVÄÄ KOSKETUSTA

Elli on myöhässä kuvallisen työskentelyn tapaamisesta. Isä pahoittelee pukeutumisessa menneen kauan, koska Ellin lempipaidat olivat pesussa. Ellillä on kolme samanlaista mukavaa paitaa. Mikään muu paita ei tänään kelvannut.

Ohjaaja koskettaa Elliä kevyesti olkapäälle ja toivottaa hänet tervetulleeksi. Elli vetäytyy kauemmaksi ja ryhtyy hankaamaan kosketuskohtaa. Isän tuella Elli rauhoittuu, minkä jälkeen Elli menee istumaan pöydän ääreen.

Ohjaaja tuo pöydälle ison paperin ja sormivärejä, mutta Elli ei suostu koskemaan väreihin paljain käsin. Sen sijaan hän ottaa siveltimen viereiseltä pöydältä ja ottaa varovasti sormiväriä siveltimen päähän.

TUKITOIMIA YLIHERKKÄÄN REAGOINTIIN TUNTOAISTIMUKSIIN

- Asento- ja liikeaistin (proprioseptio) aktivointi auttaa sietämään tuntoaistimuksia. Kuvallisen työskentelyn alkuun voi sijoittaa rentoutushetken painopeiton tai painoeläimen kanssa.
- Anna paljain käsin työstämiselle aina jokin vaihtoehto.
- Korvaa sotkeva materiaali vähemmän sotkevalla materiaalilla, esimerkiksi savi muovailuvahalla tai hiili lyijykynällä.
- Anna lapselle jokin väline tai kertakäyttöhanskat käteen, kun tarkoituksena on työskennellä sotkevien materiaalien, kuten liiman kanssa.
- Vältä lapsen koskemista, varsinkin yllättävää kosketusta takaapäin.
- Vältä erityisesti pään ja käsien koskemista. Jos lasta pitää turvallisuuden vuoksi pitää kädestä kiinni, kokeile pitää hihansuusta kiinni.
- Osa lapsista sietää paremmin tasaista koko kämmenen kosketusta kuin pistemäistä kosketusta. Pistemäinen kosketus voi aktivoida taistele tai pakene -reaktion.
- Jos lapsi työskentelee ryhmässä, anna paikka, jossa on mahdollisimman vähän ohikulkua. Näin lapsen ei tarvitse pelätä yllättäviä kosketuksia.
- Anna lapsen mennä siirtymätilanteissa ensimmäisenä tai viimeisenä. Näin yllättävien kosketusten määrä voi olla vähäisempi.

8-VUOTIAS NIILO ON ONNETTOMUUSALTIS

Niilo leikkaa saksilla auringon muotoa kartongista. Samalla hän nirhaisee epähuomiossa sormeansa. Vasta kun sormesta tulee kunnolla verta, hän huomaa haavan. Hän kertoo ohjaajalle, ettei sormeen kuitenkaan satu.

Niilo menee pesemään haavaa, jolloin hän laittaa veden aivan liian kuumalle. Ohjaaja huomaa tilanteen ja säätää hanan sopivalle lämpötilalle.

Niilon äiti kertoo myöhemmin, että lapsi on pienestä pitäen ollut hyvin onnettomuusaltis.

TUKITOIMIA HEIKKOON REAGOINTIIN TUNTOAISTIMUKSIIN

- Pidä esillä vain välineet, jotka ovat kulloinkin käytössä.
- Kun annat onnettomuusalttiille lapselle saksen tai muun terävän esineen käyttöön, huolehdi ikätasoisesta ohjeistuksesta ja turvallisesta käytöstä.
- Pidä ylimääräiset tavarat poissa lattialta ja kulkuväyliltä. Tällöin lapsi ei kompastu vahingossa tavaroihin.
- Anna lapselle erilaisia pintoja, materiaaleja ja esineitä tunnusteltavaksi ja tutkittavaksi. Näin hän saa harjoitusta tuntoaistimusten yhdistämistä näköhavaintoihin. Eri aistien yhdistäminen nopeuttaa havainnon hahmottamista.
- Anna lapsen työskennellä muovailuvahan, saven tai muun muotoiltavan materiaalin kanssa.
- Lapsi voi hyötyä painoliivistä tai painevaatteesta, sillä se jäsentää olotilaa ja auttaa hahmottamaan oman kehon rajoja. Näiden käytöstä on hyvä sopia huoltajien kanssa.

5-VUOTIAALLA SAIMILLA ON HIENO KOKOELMA KIVIÄ JA RISUJA

Saimi rakastaa kosketella erilaisia pintoja ja materiaaleja. Hän sormeilee mielellään erityisen pehmeitä vaatteiden pesulappuja tai pastellinvärisiä pyöreitä helmiä. Toisinaan Saimi hakeutuu makoilemaan piikkimatolle ja nauttii sen aiheuttamasta jännittävästä pistelystä keholla.

Saimilla on esikoulussa aina jotakin sormeiltavaa käsissään.

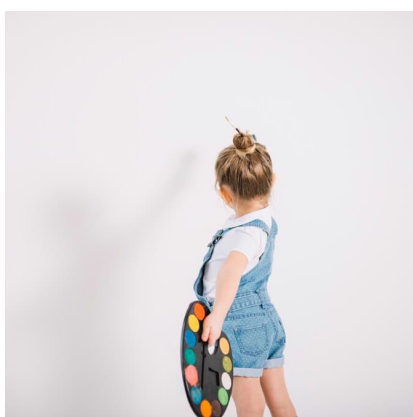
Vanhemmat tyhjentävät Saimin haalarintaskuista päivittäin pieniä kiviä ja risuja. Saimilla on kokonainen kokoelma näitä omassa huoneessaan.

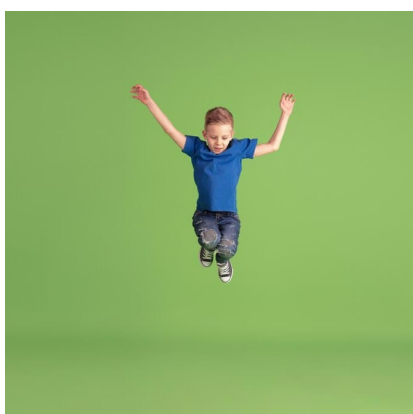
TUKITOIMIA AISTIMUSHAKUISEEN REAGOINTIIN TUNTOAISTIN ALUEELLA

- Anna lapsen tehdä runsaasti kuvallista työtä käsin.
- Tarjoa paljon erilaisia pintoja ja materiaaleja tunnusteltavaksi.
- Anna lapsen tehdä ja tarkastella kolmiulotteisia töitä ja materiaaleja.
- Työskentelyyn voi ottaa mukaan luonnosta kerättyjä materiaaleja, kuten kiviä ja oksia.
- Lapsi voi harjoitella nimeämään, miltä erilaiset materiaalit tuntuvat.
- Lasta voi kannustaa laittamaan valmiin työn poskea tai muuta kehon osaa vasten, jolloin tuntemus voikin olla erilainen kuin käsin kosketellessa.
- Lapsen kanssa voi arvioida valmiin työn painoa; onko työ kevyt vai painava?
- Työskentelyyn voi yhdistää kuvien tutkimista myös muiden aistien osalta; miltä kuvan sitruuna tuoksuu?
- Kuvalliseen työskentelyyn voi yhdistää myös motorisen tason toimintoja. Lasta voi pyytää näyttämään, miten kuvan auto liikkuu tai miltä auto kuulostaa.

8 TAŞAPAINOAISTI SEKÄ ASENTO- JA LIIKEAISTI

YLIHERKKÄ
REAGOINTI
AISTIMUKSIIN

AISTIMUSHAKUISUUS

6-VUOTIAS AINO TYÖSKENTELEE MIELELLÄN LATTIALLA

Aino on menossa äitinsä kanssa taidekerhoon, joka pidetään kerrostalon kolmannessa kerroksessa. Aino haluaa käyttää portaita hissien sijaan. Hän ottaa hitaita askelia ja pitää samalla tiukasti kiinni käsijohteesta.

Ohjaaja aloittaa taidehetken keskittymistä lisäävillä tasapainoharjoituksilla. Aino kieltäytyy osallistumasta ja vetäytyy seinän viereen tarkkailemaan.

Ryhmän lapsille on istumista varten tarjolla keinumisen sallivat sienituolit. Aino siirtää tuolin nurkkaan, ottaa maalauspuhjan pöydältä ja istuu lattialle työskentelemään.

TUKITOIMIA YLIHERKKÄÄN REAGOINTIIN TASAPAINOAISTIMUKSIIN SEKÄ ASENTO- JA LIIKEAISTIMUKSIIN

Tasapainoaistimukset sekä asento- ja liikeaistimukset toimivat tiiviissä yhteistyössä, joten niitä käsitellään tässä yhdessä.

- Osalla lapsista laukeaa pelkoreaktio tilanteissa, joissa pää kallistuu taaksepäin ja jalat irtoavat maasta. Tällaista lasta ei kannata nostaa yllättäen.
- Lapsi voi kokea olonsa epävarmaksi, jos jalat eivät istuessa osu maahan. Anna lapselle matalampi tuoli tai koroke jalkojen alle.
- Tarjoa lapselle mahdollisuus työskennellä erilaisissa asennoissa, esimerkiksi lattiatasossa.
- Lasta voi kannustaa monimuotoiseen kehon käyttöön ja keinumiseen osana taidetyöskentelyä, mutta lasta ei saa koskaan pakottaa.
- Lapsen kanssa voi välillä katsella valmiita kuvia, joissa on keho erilaisissa asennoissa. Lapsen kanssa voi katsoa myös maalauksia ylösalaisin käännettynä. Nämä voivat antaa lapselle mahdollisuuden käsitellä kehon asentoihin ja liikkeisiin liittyviä pelkoja turvallisessa tilanteessa.

8-VUOTIAS JAAKKO ON TEHOPAKKAUS

Jaakko on koko ajan liikkeessä. Hän pyörii, hyppii ja tekee kärrynpyöriä. Jaakon on vaikea pysyä pitkän aikaa aloillaan kuvallisen työskentelyn aikana.

Pallopeleissä ja ryhmätilanteissa Jaakko törmäilee muihin. Hän myös mielellään painii siskonsa kanssa. Tämä aiheuttaa vanhemmille päänvaivaa, sillä Jaakon siskolla on yliherkkää reagointia tuntoaistimuksiin.

Jaakko tarjoutuu aina ensimmäisenä auttamaan, kun pyydetään kantamaan painavia tavaroita tai vetämään raskaita kuormia.

TUKITOIMIA AISTIMUSHAKUISUUTEEN TASAPAINOAISTIN SEKÄ ASENTO- JA LIIKEAISTIN ALUEELLA

- Kuvallisen työskentelyn alkuun voi ajoittaa liikkumista, temppuilua, vetämistä tai työntämistä. Liikkumisen voi lopettaa lyhyeen rentoutukseen, jolloin vireystila taasaantuu kuvallista työskentelyä varten.
- Anna lapselle tarvittaessa mahdollisuus pitää pieniä taukoja. Tämä lisää keskittymiskykyä.
- Anna lapselle voimakasta työstämistä vaativia materiaaleja käyttöön, esimerkiksi savea tai puuta.
- Anna mahdollisuus tehdä kuvallista työskentelyä seisten.
- Anna lapselle käyttöön iso maalauspohja ja iso pensseli, jolloin hän voi käyttää työskentelyssä enemmän kehoaan.
- Jos lapsen odotetaan istuvan paikallaan, anna käyttöön jumppapallo tai nystyrätyyny. Näin lapsi jaksaa todennäköisemmin tehdä työtä omalla paikallaan.
- Myös painoliivistä tai painevaatteista voi olla hyötyä.

9 HAJU- JA MAKUAISTI

YLIHERKKÄ
REAGOINTI
AISTIMUKSIIN

AISTIMUSHAKUISUUS

10-VUOTIASTA JOELIA EI VOI HUIJATA SIPULIN SUHTEEN

Joel on pienestä pitäen reagoinut voimakkaasti hajuihin, tuoksuihin ja makuihin.

Päiväkoti-ikäisenä pelkkä hernekeiton tai kaalin tuoksu sai hänet voimaan pahoin ja pakenemaan paikalta. Ruokaan on turha yrittää piilottaa sipulia. Joe huomaa sen heti.

Joelille on järjestetty oma tila kouluruokailua varten, minkä ansiosta hän pystyy joinakin päivinä syömään jo melko hyvin. Koulun vessassa hän ei käy päivän aikana lainkaan.

Joelille on haastavaa käyttää voimakkaasti tuoksuvia taidetarvikkeita kuvataiteiden tunnilla.

Nykyään Joel kertoo suorasukaisesti, jos jokin tuoksu tai haju tuntuu hänestä epämiellyttävältä.

TUKITOIMIA YLIHERKKÄÄN REAGOINTIIN HAJU- JA MAKUAISTIMUKSIIN

- Tuuleta tila ennen aistiherkän lapsen saapumista.
- Vältä tuoksujen ja hajusteiden käyttöä sekä voimakkaiden huuhteluaineiden käyttöä vaatteissa
- Vältä valkosipulia ja sipulia sisältävien ruokien syömistä ennen tapaamista.
- Valitse mahdollisimman tuoksuttomia taidetarvikkeita.
- Kotoa voidaan laittaa lapsen suosikkituoksu mukaan. Lapsen vessassa käyminen voi sujua paremmin lempituoksu mukana.
- Joillekin lapsille voi auttaa sietämään tuoksuja se, että saa maistella lempipastillia työskentelyn aikana.
- Jos lapsi osallistuu kuvallisen ryhmän toimintaan, ohjeista ryhmäläisiä ja heidän huoltajiaan tuoksujen käytöstä.

7-VUOTIAS LINDA RAKASTAA RUUSUJEN TUOKSUJA

Lindan suosikkituoksu on ruusu. Ruokaansa hän ripottelee runsaasti pippuria.

Päiväkoti-ikäisenä Linda haisteli, imeskeli tai nuoleskeli omia sormiaan, leluja, huonekaluja tai vanhempiansa ihoa.

Nykyään Linda pureskelee kynänpäätä tai kynsiä. Välillä hän saattaa pitää suussa esimerkiksi kännykkää tai kaukosäädintä.

TUKITOIMIA AISTIMUSHAKUISEEN REAGOINTIIN HAJU- JA MAKUAISTIMUKSIIN

- Huolehdi, että lapsen käytössä on vain myrkyttömiä taidetarvikkeita.
- Pidä vaaralliset aineet lukituissa kaapeissa.
- Lapsella voi olla mukana ranteeseen tai kaulaan laitettava purukoru, jota hän voi pureskella.
- Jos työskentelet lapsen kanssa kahden, hänellä voi olla mukana lempituoksua sisältävä kankaanpala tai esine mukana tuomassa mielihyvää.
- Kuvallisessa työskentelyssä lapsen kanssa voi pohtia, miltä kuvassa olevat asiat tuoksuvat tai maistuvat.

10 KEHOAISTI (INTEROSEPTIO)

YLIHERKKÄ
REAGOINTI
AISTIMUKSIIN

HEIKKO REAGOINTI
AISTIMUKSIIN

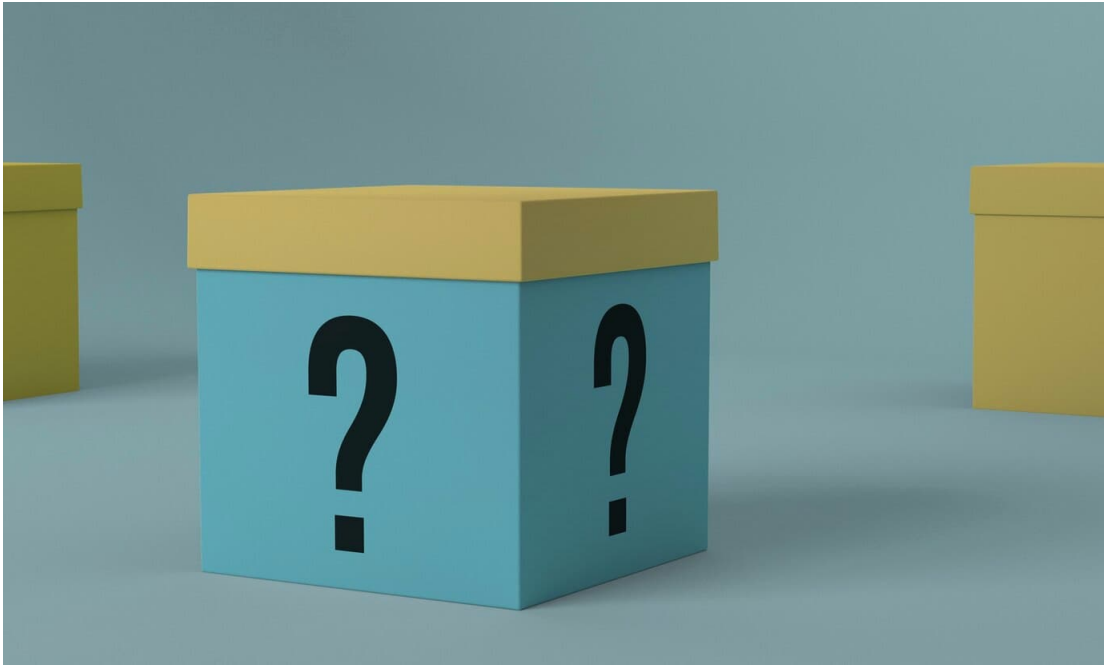

9-VUOTIAS DANIEL ON USEIN HUOLISSAAN KEHON TOIMINNOISTA

Daniel huolestuu vatsan murahduksista. Hän voi olla yhtäkkiä hyvin nälkäinen, jolloin keskittyminen kuvalliseen työskentelyyn muuttuu haastavaksi.

Daniel käy hyvin usein vessassa. Toisinaan suolen täytyminen aiheuttaa hänelle voimakasta vatsakipua.

Daniel ei pidä liikkumisesta, sillä sydämen sykkeen nouseminen saa hänet helposti huolestumaan.

TUKITOIMIA YLIHERKKÄÄN REAGOINTIIN KEHOAISTIMUKSIIN

- On hyvä huolehtia, että lapsi on syönyt välipalan ennen työskentelyn aloittamista.
- Kuvallisen työskentelyn aluksi voi tehdä rentoutusharjoituksen syvätuntoaistia stimuloiden, esimerkiksi painopeiton tai painoeläimen kanssa.
- Lapsi voi kuvailla huonoa oloa esimerkiksi liikunnan aiheuttaman sykkeen nousun vuoksi. Lapsen huoleen ei kannata mennä mukaan. Lasta voi auttaa paremmin ohjaamalla huomion mielenkiinnon kohteisiin tai miellyttäviin aistikokemuksiin.
- Kun lapsella on yliherkkää reagointia kehoaistimukseen, haasteena on kuitenkin erottaa oikea sairaus lapsen yliherkästä reagoinnista.

6-VUOTIAS ROSA EI HUOMAA NÄLÄNTUNNETTA

Rosa ei tunne nälkää kovin helposti. Toisinaan hän keskittyy kotona piirtämiseen niin hartaasti, ettei malttaisi mennä syömään. Silloin tällöin käy niin, että Rosan vireystila laskee liian alas. Toisinaan Rosa saattaa syödä taas aivan liikaa yhdellä kertaa.

Rosalla on käynyt esikoulussa vahinkoja, sillä hän ei huomaa aina mennä ajoissa vessaan.

Rosan sairastumista on välillä vaikea huomata, koska hän ei tunnista lieviä sairauden oireita.

TUKITOIMIA HEIKKOON REAGOINTIIN KEHOAISTIMUKSIIN

- On hyvä huolehtia, että lapsi on syönyt esimerkiksi välipalan ennen työskentelyn aloittamista. Näin vireystila säilyy sopivalla tasolla koko työskentelyn ajan.
- Kehoaistimusten lisäksi interoseptioon vaikuttavia tuntemuksia saadaan tunto- sekä asento- ja liikeaistimuksista.
- Hyvä kehon aistimusten erittely ja kehotietoisuus ovat yhteydessä tunteiden tunnistamiseen ja säätelyyn.
- Kuvallisen työskentelyn yhteyteen on hyvä liittää keho-, tunto- ja liikeaistimukseen liittyvää pohdintaa. Pohdinta voi liittyä kuvassa oleviin hahmoihin tai sitten lapsen omaan kehoon: Miltä kehossa tuntuu, jos makaa painopeiton alla? Miltä kehossa tuntuu, kun seisoo, istuu tai liikkuu? Miltä erilaiset pinnat tai materiaalit tuntuvat?
- Lapselle voi rakentaa aistilaatikon, johon voidaan lisätä erilaisia aistituotteita sekä muita esineitä tutkittavaksi.

11 ERITYISEN HAASTAVIA TILANTEITA

USEAN AISTIN
AISTIMUSHAKUISUUS

VAIHTELEVA
REAGOINTI

7-VUOTIAAN MISAN MIELESTÄ KARUSELLIT OVAT PARASTA MAAILMASSA

Misa hakeutuu ahtaisiin paikkoihin, kuten sohvatyynyjen väliin. Hän törmäilee toisiin lapsiin tai rutistaa perheenjäseniään voimakkaasti. Toisinaan Misa törmäilee myös seiniin ja huonekaluihin. Toisaalta hän ei pidä siitä, että häntä kosketetaan yllättäen.

Misa hyppii mielellään sohvalta tai roikkuu pää ylösalaisin sohvalta. Hän voi pyöriä huvipuiston karusellissa loputtomiin. Misa tuntee kipua heikosti, joten hän on hyvin onnettomuusaltis.

Misa nauttii äänten tuottamisesta sekä voimakkaista tuoksuista. Hän katselee kaikkea liikkuvaa mielellään ja nuuskii ihmisiä sekä tavaroita.

Usean aistin aistimushakuisuuden vuoksi Misan on vaikea pysyä aloillaan ja keskittyä istumista vaativaan työskentelyyn.

TUKITOIMIA VOIMAKKAASEEN AISTIMUSHAKUISUUTEEN

- Pidä selkeät struktuurit ja rutiinit. Käytä selkeää kieltä ja lyhyitä ohjeita. Käytä tarvittaessa kuvatukea tai tukiviittomia.
- Aloita taidehetki antamalla lapselle mahdollisuus voimakkaaseen kehon käyttöön: voimakasta lihastyötä, hyppimistä, työntämistä, vetämistä tai tanssimista.
- Anna tämän jälkeen lapsen olla hetken aikaa painopeiton alla. Voit lisätä hetken rauhallisen musiikin.
- Lapsi voi käyttää työskentelyn aikana painoliiviä tai painevaatetta. Apuvälineistä on hyvä sopia yhteisyyssä huoltajan kanssa.
- Tarjoa lapselle mahdollisuus tehdä kuvallista työskentelyä vaihtelevissa asennoissa: lattialla, seisten tai liikkuen.
- Anna lapsen kokeilla jumppapallon tai nystyrätyynyn käyttöä kuvallisen työskentelyn aikana.
- Isommat paperikoot kannustavat voimakkaampaan kehon liikkeeseen.
- Anna lapselle voimakasta työstämistä vaativia taidemateriaaleja.
- Anna lapsen rakennella isoja rakennelmia. Tähän soveltuvat esimerkiksi isot pahvilaatikot.
- Jos lapsi on mukana ryhmätoiminnassa, anna hänen pitää tauko kuvallisesta työskentelystä erillisessä aistinurkkauksessa. Siellä voi olla esimerkiksi painopeitto tai painoeläin, sormeiltavia esineitä ja kuvakirjoja katseltavaksi sekä mahdollisuus kuunnella lempimusiikkia kuulokkeiden avulla.

10-VUOTIAALLA EEVILLÄ VAIHTELEE REAGOINTI KUULOAIKIMUKSIIN

Eevillä on kuvallisen työskentelyn alussa yliherkkää reagointia kuuloaistimukseen, mikä vaikeuttaa ryhmässä työskentelyn aloittamista.

Kun Eevi on keskittynyt työhönsä jonkin aikaa, hän ei kuule, kun ohjaaja kutsuu häntä nimeltä. Eevin aistisäätely muuttuukin heikoksi reagoinniksi aistimukseen.

Työskentelyn jatkuessa Eevi ryhtyy hyräilemään ääneen. Tällä hän tyydyttää kuulon alueen aistihakuisuutta ja samalla sulkee myös ympäristön ääniä pois.

TUKITOIMIA VAIHTUVAAN REAGOINTIIN AISTIMUKSIIN

- Aistisäätely voi vaihdella saman aistin kohdalla yliherkstä reagoinnista, heikkoon reagointiin ja seuraavaksi aistimushakuisuuteen.
- Aistisäätelyssä on päiväkohtaista ja tilannekohtaista vaihtelua.
- Kiinnitä erityistä huomiota siihen, miten aistisäätely vaikuttaa lapsen vireystilaan ja toimi tilanteen mukaan.
- Jos lapsen vireystila laskee, pyri nostamaan vireystilaa lisäämällä virikkeitä.
- Stressaantuneelta lapselta karsitaan kuormittavia aistiärsyksiä.
- Jos lapsi on stressaantunut tai ahdistuneen oloinen, anna lapsen työskennellä suosikkimateriaaleillaan.
- Jos lapsen vireystila nousee liikaa, anna lapselle jäsentäviä aistikokemuksia, kuten painoeläin tai painopeitto käyttöön hetkeksi.

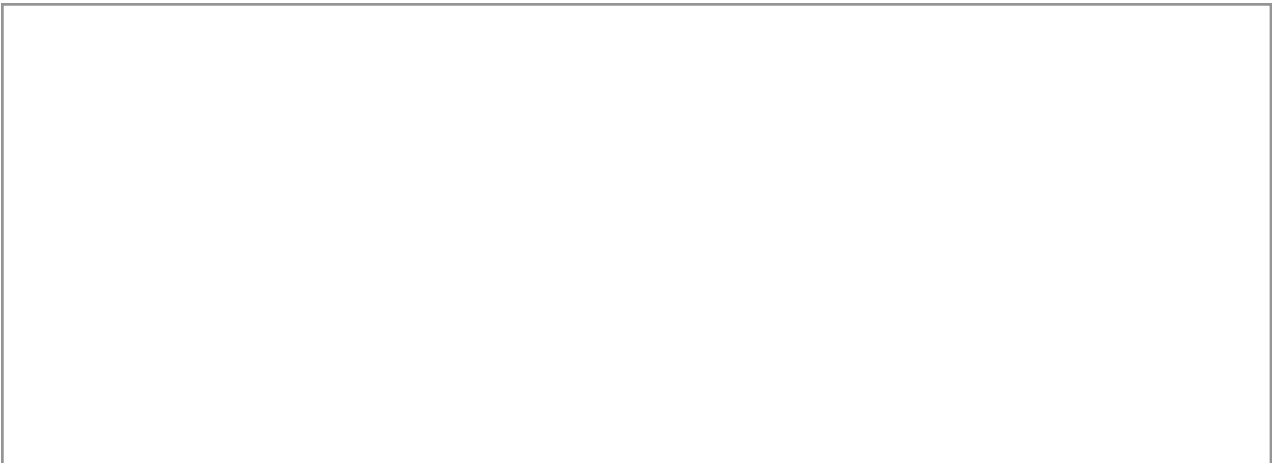
12 ESITIETOLOMAKE KUVALLISEEN TYÖSKENTELYYN

1/3

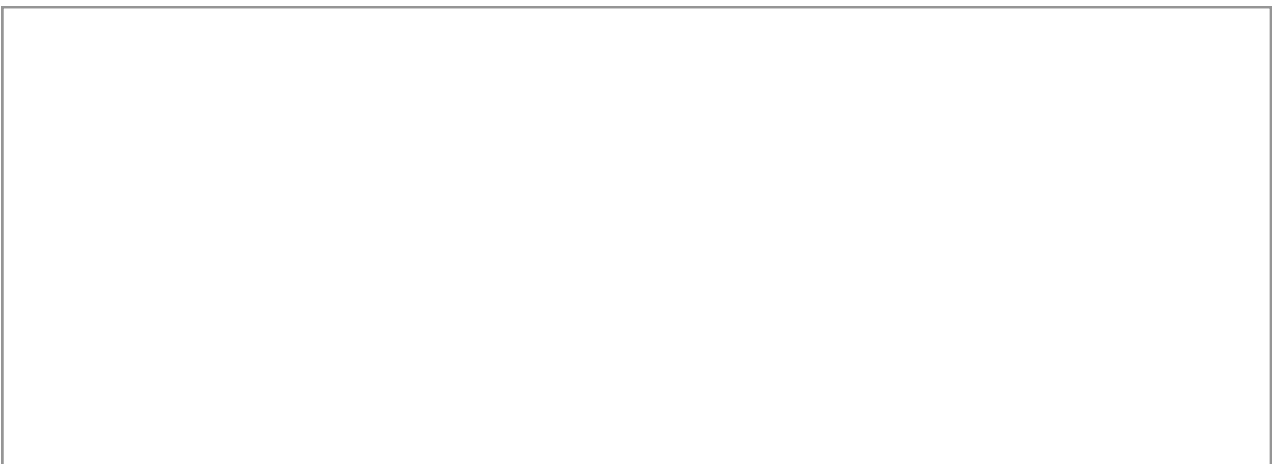
Lempivärit, mieluisat taidemateriaalit ja -välineet

Mielenkiinnon kohteet, lempilelut ja -leikit

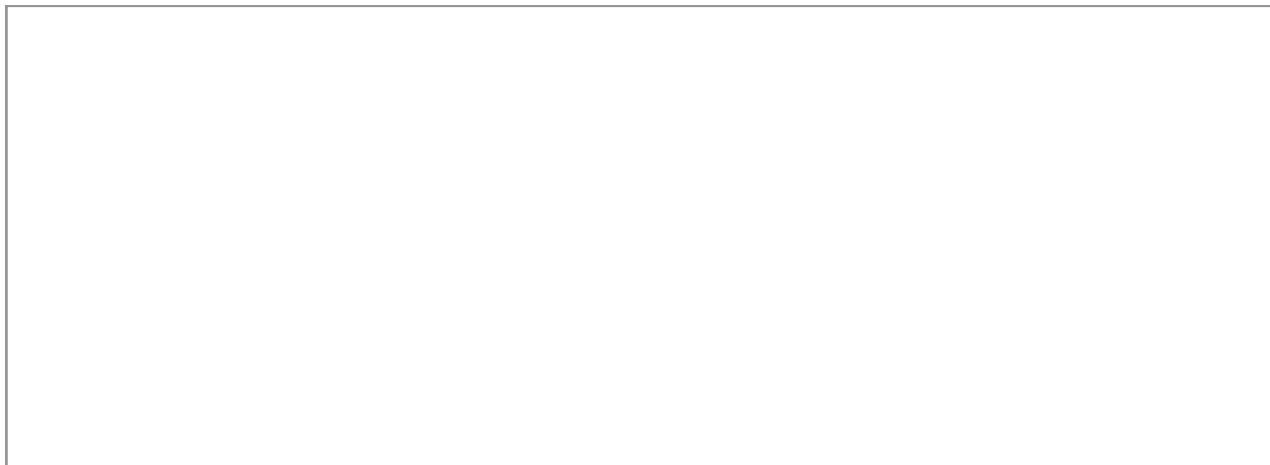
Vahvuudet, erityistaidot

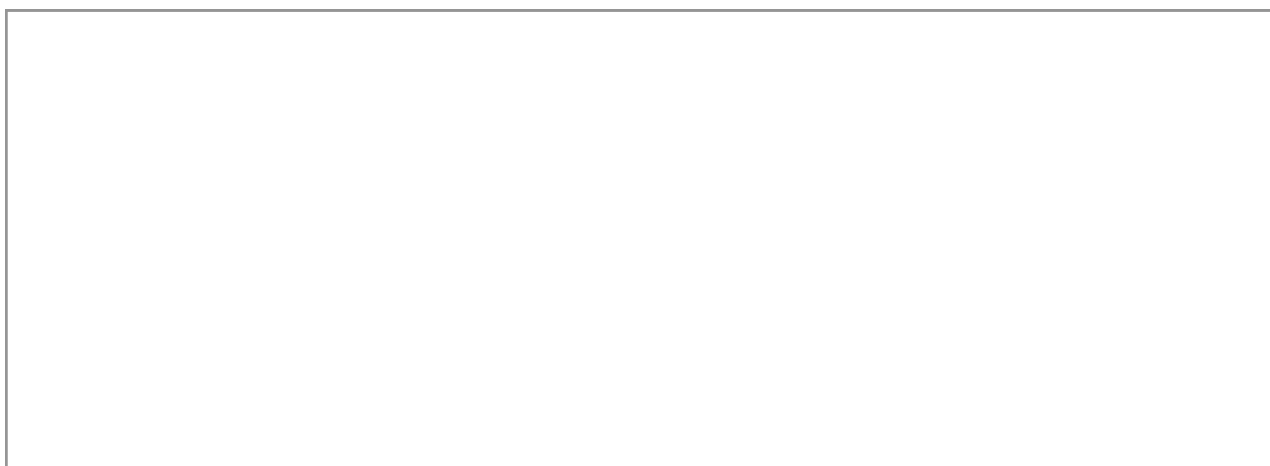
ESITIETOLOMAKE KUVALLISEEN TYÖSKENTELYYN

2/3

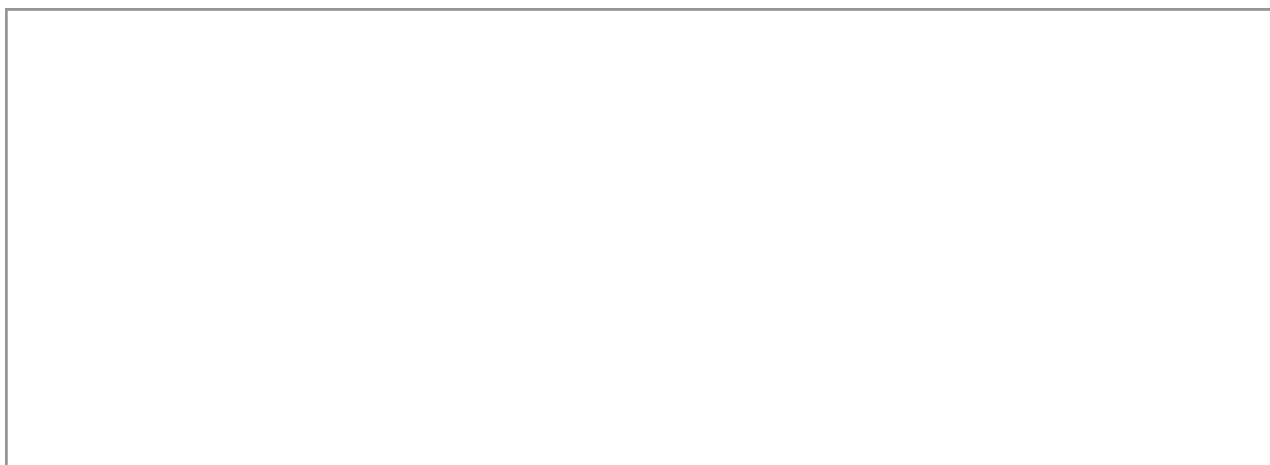
Suosikkityöskentelyasento (seisten, istuen, lattialla, liikkuen)

Aisteja kuormittavia asioita ja tilanteita
(etäisyys toisiin ihmisiin, kosketus, äänet, hajut, liike tms.)

Erityisen mieluisia tai rentouttavia aistikokemuksia

ESITIEDOTLOMAKE KUVALLISEEN TYÖSKENTELYYN

3/3

Mitä muuta toivoisitte kuvallisessa työskentelyssä huomioitavan?

Lapsen nimi ja mahdollinen lempinimi

LÄHTEET

Durrani, H. (2021). Sensory-Based Relational Art Therapy Approach (S-BRATA): A Framework for Art Therapy With Children With ASD. *Art Therapy*, 38(2), 78–86. <https://doi.org/10.1080/07421656.2020.1718054>

Durrani, H. (2021). Sensory-based relational art therapy approach (S-BRATA): supporting psycho-emotional needs in children with autism. Routledge.

Garland, T. (2014). *Self-Regulation Interventions and Strategies: Keeping the Body, Mind & Emotions on Task in Children with Autism, ADHD or Sensory Disorders*. PESI Publishing & Media.

Hentinen, H. (2007). Monitasoinen merkitysten muotoutuminen. Teoksessa M. Rankanen, H. Hentinen & M.-H. Mantere (toim.), *Taideterapian perusteet* (2. p., s. 129–154). Duodecim.

Kranowitz, C. S. (2021). Tahatonta tohellusta: sensorisen integraation häiriö lapsen arkielämässä (5. uud. p.). PS-kustannus.

Puustjärvi, A., Danner, P. & Niutanen, U. (2024). Miten tuetaan toimintakykyä, kun reagointi aistimuksiin on yliherkkää? Teoksessa A. Puustjärvi (toim.), *Aistitiedon käsittelyn vaikeudet: ymmärrystä ja sujuvampaa arkea* (s. 343–366). Santalahti-kustannus.

Puustjärvi, A. & Jussila, K. (2024). Samanaikaisuus muiden häiriöiden kanssa. Teoksessa A. Puustjärvi (toim.), *Aistitiedon käsittelyn vaikeudet: ymmärrystä ja sujuvampaa arkea* (s. 210–250). Santalahti-kustannus.

Rankanen, M. (2007). Kuvataiteen erityispiirteet terapian jäsentäjinä. Teoksessa M. Rankanen, H. Hentinen & M.-H. Mantere (toim.), *Taideterapian perusteet* (s. 64–89). Duodecim.

Tilojen esteettömyyskartoitus aistit huomioiden: tarkistuslista avuksesi: Vsk. Sarja D (S. Muut julkaisut 9/2014). (2014). Satakunnan ammattikorkeakoulu.